

Jaume Oliver Bruy
Historiador

LA JURISDICCIO DE GRANOLLERS A LA BAIXA EDAT MITJANA. UN DOCUMENT INÈDIT

9

Pergami, Arxiu can Saraueta. Foto: Andreu

A l'Arxiu de can Saraueta de la Garriga hi ha un document important per a la història de Granollers que, tanmateix, ha passat desapercbut pels estudiosos locals. Es tracta del pergami que transcrivim i que s'ha d'incloure en la sèrie de documents que tracten dels canvis de jurisdicció sobre la vila i terme durant el segle XIV.

La jurisdicció és el poder legal mitjançant el qual una autoritat judicial pot aplicar i executar les lleis. A l'època medieval, aquesta potestat era fragmentada en mans de diversos «senyors» que l'exercien sobre llurs propis territoris i homes. Granollers no va ser una excepció. Els autors que han treballat la qüestió han establert que la seva jurisdicció va pertànyer als bisbes de Barcelona almenys des de l'any 1252 ⁽¹⁾ i que aquests la van compartir amb la família Marquès, senyors del castell de la Roca, a partir de 1291 ⁽²⁾. L'any 1315, Jaume II va comprar el domini al bisbe Ponç i a Pere Marquès per 12.000 sous. El monarca prengué possessió de la vila i terme l'any següent ⁽³⁾. Però el domini reial seria breu, ja que el rei Pere III tornaria a vendre la jurisdicció l'any 1357. La corona no recuperaria la jurisdicció definitivament fins el 1418 ⁽⁴⁾.

El document que hem localitzat aporta alguns detalls sobre com es va negociar el domini transitori de Jaume II. Resumint el seu contingut, llegim que el jurista Berenguer Esteve i Burdus d'en Cros, actuant ambdós com a procuradors de la universitat de la vila de Granollers ⁽⁵⁾, juntament amb altres habitants de la mateixa vila, havien promès lliurar 5.000 sous al bisbe Ponç i al capítol de la catedral de Barcelona en el dia de Nadal de l'any 1318, concretament al canonge i vicari episcopal Ramon de Vilalta, per pagar el pas a la jurisdicció reial. Però com que ningú no havia estat designat encara per rebre aquella quantitat, es van reunir a la catedral els canonges, els notaris i diversos testimonis i van clegir entre ells els rebedors dels 5.000 sous. Van ser designats Ramon Vilalta i el canonge Berenguer de Llacra, els quals

(1) FONT RIUS, J. M.: *Cartas de poblaci6n y franquicia de Catalunya*, CSIC, Barcelona 1969, doc 297

(2) CARRERAS CANDI, F.: *Lo castell de la Roca del Vallès*, Imprenta L'Avenç, Barcelona 1895, pàg. 26-29

(3) *Ibidem*, pàg. 30-31

(4) BAUILES, J.: *Granollers*, Ed. Selecta, Barcelona 1965, pàg. 165-181

(5) La universitat és la comunitat local entesa com a entitat jurídica

es van comprometre a guardar-los i usar-los en profit de l'església i de la mensa episcopal de Barcelona. Va finalitzar l'acte amb la redacció de documents que confirmaven el lliurament i el dipòsit. Un va ser el que resumim, autoritzat pel notari Berenguer de Vallficta el dia 10 de gener de l'any 1319.

No és un descobriment espectacular, sens dubte, pero pensem que contribueix a conèixer millor el procés de compra de la jurisdicció reial. Esperant un treball definitiu sobre aquest procés, en aquest paper només presentarem alguns aspectes que serveixin de context històric on el document sigui més comprensible.

Castell de la Roca. Arxíu Fotogràfic Municipal Josep Móra de Granollers

Com és sabut, el feudalisme va ser la forma d'organització econòmica i social a la Catalunya medieval, com a la resta de l'Europa cristiana. El feudalisme es caracteritza per la percepció coactiva de part dels productes del treball camperol exercida per «senyors» privats en perjudici de la fiscalitat pública dirigida per un estat. El producte arrabassat als pagesos és la renda feudal. I l'existència de renda fa que la societat feudal sigui molt violenta en el seu interior i agressiva respecte les societats veïnes.

En la llarga evolució del feudalisme (des de la caiguda de l'imperi romà i durant més de mil anys), el document que presentem va ser escrit en un moment decisiu. Durant el segle anterior, el XIII, s'havien produït grans canvis: multiplicació de la

població, desenvolupament de les ciutats, difusió de millores tecnològiques i, sobretot, aparició de sectors comercials i financers coneguts amb el nom de burgesia. Simultàniament, s'anaven consolidant els estats territorials regits per les anomenades «monarquies feudals»⁽⁶⁾. Totes aquestes transformacions es reflecteixen en el document de 1319.

Molts historiadors han cregut que la consolidació de les monarquies, aliades amb la burgesia, representava un contrapunt del sistema feudal. Segons ells, els reis i els burgesos serien la modernitat tal vegada la llibertat, lluitant contra l'arbitrarietat del guerrer que cobrava les collites des del castell. Pensem, però, que aquesta interpretació no és del tot correcta.

Efectivament, per afermar la seva autoritat, els reis havien de fer nombroses concessions que acontentessin els sectors privilegiats. La política imperialista de la Corona d'Aragó a la Mediterrània, per exemple, s'ha d'entendre així. Les conquestes donaven prestigi al rei, mercats a la burgesia i terres als «senyors» feudals. Però per suportar les guerres amb els estats competidors (França, el Papat, Castella, etc.), els reis van haver de cercar fonts de finançament. Les vendes de patrimoni i jurisdiccions foren el recurs més habitual, formant-se així nombrosos senyorius baronials, abadials o episcopals. El cas de la jurisdicció de Granollers al final del segle XIII, partida entre els bisbes i els Marquès, és un bon exemple del fraccionament del poder reial.

Qui comprava als reis? Els Marquès, senyors de la Roca, de Granollers i d'altres llocs del Vallès⁽⁷⁾, tornen a ser representatius. Família de notaris, conspicus membres del patriciat barceloní interessats en el domini de terres i homes. Com altres burgesos enriquits, actuen igual que «potents feudals, adopten les formes i els gests de la noblesa i són l'expressió de llur poder el castell»⁽⁸⁾. Al capdavant els feudals de la Roca es van apoderar de Granollers, la localitat amb més vitalitat comercial d'aquesta part del Vallès a la baixa edat mitjana⁽⁹⁾, demostrant que l'aparició de la burgesia, actuant ben a prop del rei, no és incompatible amb la fortalesa del règim feudal.

I per si hi ha dubte sobre què volia dir tenir jurisdicció d'un lloc, vegem les atribucions adquirides amb la jurisdicció de la Garriga per Eimeric de Centelles l'any 1380: el baró podia «castigar fustigant amb efusió de sang i també empresonant, travessant, penjant i amb altra mort natural anihilant i matant tallant i truncant orelles, mans, peus, nassos i altres membres, privant, relegant, exiliant»⁽¹⁰⁾. Si els bisbes i els Marquès tenien aquests poders a Granollers anys enrera, no dubten que els feien servir.

Durant un temps, la corona va poder recuperar en temps de pau el que havia venut durant la guerra. La compra de la jurisdicció per Jaume II l'any 1315 coincideix amb el final d'aquest període. Llavors vindria l'allau de vendes de mitjan segle XIV⁽¹¹⁾ que

[6] BISSON, T. N.: «The problem of feudal monarchy: Aragon, Catalonia and France» a *Speculum*, 53 (1978), pàg. 460-478

[7] Op. cit. nota 2, pàg. 32-33

[8] CUADRADA, C.: «Sobre les relacions comp-ciutat o la baixa edat mitjana: Barcelona i les comarques de l'entorn» a *Acta Historica et Archaeologica Medievalia*, 11-12 (1990-91), pàg. 168

[9] *Ibidem*, pàg. 165

[10] MAURI, J.: *Història de la Garriga*, vol I, Barcelona 1949, pàg. 128

[11] SÁNCHEZ, M.: «La fiscalitat reial a Catalunya en el segle XIV», a *L'Avenc*, 139 (1990), pàg. 28-33

també afectaria Granollers. La recuperació de les jurisdiccions no es reprendria fins els regnats de Martí I⁽¹²⁾ i Ferran I⁽¹³⁾, en el trànsit del segle XIV al XV.

Però és excessivament optimista, si no intencionat, identificar jurisdicció reial amb llibertat. Ho va fer J. Baulies, per a qui el domini reial era l'assoliment «del desig de llibertat de Granollers davant les arbitrietats feudals de l'edat mitjana»⁽¹⁴⁾. Al document de 1319 hi ha elements que matisen aquesta opinió. En primer lloc, la pretesa llibertat sortia molt cara. El preu que havia de satisfer el rei al «senyor» jurisdiccional si volia recuperar els drets el pagava realment la població afectada. Són els 5.000 sous lliurats pels granollerins, segurament completats, fins a arribar al preu total de 12.000, amb l'exempció de determinats impostos deguts a la corona. El canvi de jurisdicció, doncs, podia ser una càrrega feixuga per les economies locals.

Per altra banda, es cert que els «senyors» feudals posaven entrebancs a la recuperació de la jurisdicció pel rei. Eren poc disposats a perdre poder i rendes, emprant tota mena de recursos legals (va ser una jugada d'aquest tipus el retard a designar els rebedors dels dels 5.000 sous?) o, simplement, la violència⁽¹⁵⁾, per evitar-ho. Però també hi havia sectors de les poblacions afectades pel canvi de jurisdicció que no acollien de grat l'esforç que significava contribuir al pagament: molts pagesos de remença, totalment sotmesos a llurs senyors en persona i béns, tingués qui tingués la jurisdicció local⁽¹⁶⁾. Els estudiosos locals obliden sovint aquests camperols sobre els quals els seus senyors podien aplicar el **ius maltractanti** (dret de maltractar) i que, a més, patien la violència dels oficials reials perquè no volien pagar una jurisdicció que no necessitaven. Hi va haver aquesta resistència a Granollers en 1319?

Manquen estudis de conjunt seriosos sobre aquesta qüestió a Granollers, parlar d'un domini reial «alliberant la vila del domini feudal i declarant els granollerins lliures»⁽¹⁷⁾ és una conclusió precipitada.

Els qui més es beneficiaven passant a dependre directament del rei eren una minoria no subjecta a «senyor», la majoria relacionats amb les lucratives activitats comercials i financeres. Individus com Berenguer Esteve, jurista, i l'antic veguer reial del Vallès Burdus d'en Cros. De fet, és prou significatiu que a partir de 1418, assolida de nou la jurisdicció reial, el Consell municipal controlat per homes com aquests dictés nombroses mesures per potenciar l'activitat comercial⁽¹⁸⁾.

Acabem. Un estudi complet hauria d'aprofundir més les qüestions que aquí només hem apuntat. Tanmateix, queda establert el context històric on cal inscriure el document i la qüestió dels canvis de jurisdicció: la percepció de la renda feudal pels «senyors» va generar més riquesa de la que podia gastar la classe

Segell de Jaume II d'Aragó de l'any 1317

dominant feudal. A partir del segle XIII s'observa una acumulació que afavoreix el creixement general de les magnituds (població, ciutats, etc) i aprofita nous sectors socials (la burgesia). A la llarga, aquests sectors dirigitarien una altra organització econòmica i social. De moment, però, només podien pagar el canvi d'un «senyor» proper per un altre més llunyà, el rei⁽¹⁹⁾.

L'extensió de la renda feudal va permetre el desenvolupament de les ciutats i els mercaders. L'afany d'augmentar-la havia portat els guerrers de Mir Geribert a devastar el Vallès a mitjan segle XI, per exemple, o a Jaume «el Conqueridor» a liquidar la societat musulmana de Mallorca el 1229. En el fons, aquest paper és un toc d'atenció. Quan el 10 de gener de 1319, a la catedral, alguns granollerins privilegiats pagaven el pas de la vila al domini reial, estaven convençuts amb raó que guanyarien amb el canvi. Però els historiadors no podem oblidar la violència quotidiana exercida contra els pagesos que ho havia fet tot possible.

(12) FERRER MALLOL, M.T.: «El patrimoni reial i la recuperació dels senyorius jurisdiccionalen els estats catalano-aragonesos a la fi del segle XIV» a *Anuario de Estudios Medievales*, 7 (1970-71), pág. 351-491

(13) Op. cit. nota 11, pág. 32

(14) Op. cit. nota 4, pág. 181

(15) *Ibidem*, pág. 174

(16) Op. cit. nota 12, pág. 432

(17) Op. cit. nota 4, pág. 167

(18) *Llibre d'Ordinacions del Consell de la Vila de Granollers (1418-1452)*, Impremta Garrell, Granollers 1932

(19) BARCELÓ, M.: «Feudalismo e historia medieval» a *Arqueologia medieval. En las alferas del «medievalismo»*, Critica, Barcelona 1988, pág. 21-52

— Pergamí, 40 x 46,5 cm, de bona qualitat i ben conservat. Marges restaurats. Tinta color marró clar. Escriptura gòtica librària. És una còpia simple del document original ⁽²⁰⁾. 1319 gener 10: *Arxiu de Can Saraueta* (en catalogació)

12 *Noverint universi quod cum Berengarius Stephani, iure peritus, et Burdus d'en Cros et plures alii procuratores et syndici universitatis ville Granullariorum que est in Vallesio, Petrus Casteyo et Petrus Ortolani et plures alii de dicta villa scripssissent et solvere promisissent, sub penna tercii in libro curie vicarii Barchinone, reverendo in Christo patri ac domino Poncio, Dei gracia episcopo Barchinone et honorabili capitulo eiusdem quinque milia solidorum monete Barchinone de terno, quam promissionem fecerant pro expedione negociorum dicte ville et universitatis eiusdem racione cambii et pro cambio inter dominum regem et ecclesiam Barchinone et Franciscum Marchesii tractati et facti super dicta villa secundum quod in dicta scriptura facta in posse notarii et scriptoris curie vicarii Barchinone sexto idus marci anno Domini millesimo trecentesimo sextodecimo latius continetur; et dicta quinque milia solidorum in veritate promissa fuissent dictis episcopo et capitulo racione absolucionis, diffinicionis et remissionis facte per ipsos domino regi et universitati predictae ville ab omni homagio, iuramento, fidelitate et naturalitate ac aliis racione eorum quibus essent astricti et obligati ipsi domino episcopo et eius mense episcopali et ecclesie Barchinone et eius capitulo, salvis pactis factis inter dominum regem et dictos episcopum et capitulum in cambio supradicto; et dicta quinque milia solidorum promissa fuissent solvi in festo Natalis Domini proximum preterito; et ob hoc predicti promittentes vellent solvere dicta quinque milia solidorum iuxta promissionem per eos inde factam, scilicet, vellent solvere venerabili Raimundo de Vilalta, canonico Barchinone, vicario in spiritualibus et temporalibus dicti domini episcopi in remotis agentis, et honorabili capitulo predicto vel habenti locum ab eis recipiendi ipsa quinque milia solidorum; cum nullus adhuc fuissent vel esset per capitulum ad ipsa recipienda assignatus; idcirco die Mercurii, scilicet, quarto idus ianuarii anno Domini millesimo trecentesimo octavodecimo, in presencia mei Berengarii de Vallefigia, notarii publici Barchinone ad hoc vocati et rogati, et testium subscriptorum convocato capitulo per Guillelmo Frugelli, clericum nuncium dicti vicarii, de eiusdem vicarii mandato, ut moris est, capitulum in dicta ecclesia congregari, convenerunt ad capitulum in ipsa ecclesia, intra portas eiusdem, venerabilis Raimundus de Vilalta, canonicus Barchinone predictus, vicarius in espiritualibus dicti reverendi domini episcopi in remotis agentis, Bernardus de Sancta Eugenia, Berengarius de Laceria, Eymericus Bos, Petrus de Turricella, Guillelmus de Podiatis, Raimundus Bovis, Ferrarius de Villa, Berengarius de Nogaria, Michael de Palaciolo, Marchus de Villanova, Arnaldus de Castilione et magister Iacobus Novelli, canonicus Barchinone. Et habito tractatu inter eos super recepcioni dictorum quinque milia solidorum, scilicet, quis vel qui eorum reciperent dictam peccuniam conservandam et convertendam in utilitatem ecclesie videlicet mense episcopalis predictae, omnes predicti et singuli qui ad capitulum convenerant et congregati fuerant ordinaverunt et constituerunt unanimiter consensiendo receptores et conservatores dictorum quinque milia solidorum dictum venerabilem Raimundum de Vilalta, vicarium predictum, et iamdictum Berengarium de Laceria, canonicum Barchinone, ita ut ipsi ambo recipiant ipsos quinque milia solidos et faciant apoca de recepto et reddant instrumentum obligatorium de eis factum et faciant cancellari scripturam et alia que ad recepcionem ipsius peccunie utilia fuerint et necessaria. Et que possent dictus vicarius et dictum capitulum si in recepcioni eiusdem peccunie presentes essent, stipulanti et recipienti nomine illorum interest et intererit, se habere ratum et firmum perpetuo quicquid per dictos vicarium et Berengarium de Laceria super predictis actum fuerit sive gestum. Et nullo tempore revocate sub bonorum dicte ecclesie et mense episcopalis omnium ypotheca.*

De quibus omnibus supradictis iamdictus vicarius et dictum capitulum simul cum dictis Berengario Stephani et Burdus d'en Cros dicentibus sua interesse etiam causa predicta mandaverunt sibi fieri publicum instrumentum.

Quod est actum die et anno supra ultimo scriptis, scilicet, quarto idus ianuarii anno Domini millesimo trecentesimo octavodecimo. S+num Raimundi de Vilalta, vicarii in spiritualibus et temporalibus reverendi domini Poncii, Dei gracia episcopi Barchinone in remotis agentis, s+num Bernardi de Sancta Eugenia, s+num Berengarii de Laceria, s+num Eymerici Bos, s+num Petri de Turricella, s+num Guillelmi de Podiatis, S+num Raimundi Bovis, s+num Ferrarii de Villa, s+num Berengarii de Nogaria, s+ Michaelis de Palaciolo, s+num Marci de Villanova, s+num Arnaldi de Castilione, s+num magistri Iacobi Novelli., predictorum qui hoc concedimus et firmamus. Testes huius rei sunt Guillelmus Frugelli, clericus, Bertrandus de Seva, iure peritus, Guillelmus Sala, Petrus Torrent et plures alii.

Sig+num mei Berengarii de Vallefigia, notarii publici Barchinone, qui rogatus predictis interfui et hoc scripsi et clausi die et anno prefixis.

(20) Agraïm a J. Alturo, catedràtic de Paleografia i Diplomàtica de la Universitat Autònoma de Barcelona, que hegi revisat la transcripció i catalogació definitives del document